

УДК 342.9 (477) (043.3)

ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ СУСПІЛЬНОЇ МОРАЛІ

Захарова Ольга Валеріївна,
здобувач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)

У статті на основі аналізу наукових доробків учених і спеціальних досліджень, спрямованих на вивчення особливостей застосування заходів адміністративної відповідальності, визначено поняття та з'ясовано сутність такої відповідальності за правопорушення саме у сфері охорони суспільної моралі. Проведений аналіз дав змогу сформулювати ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення проти суспільної моралі, які вирізняють її від інших схожих видів.

Ключові слова: суспільна мораль, охорона суспільної моралі, адміністративний примус, адміністративна відповідальність, адміністративне стягнення, особливості, правопорушення.

CONCEPT, ESSENCE AND FEATURES OF ADMINISTRATIVE RESPONSIBILITY FOR OFFENSES AGAINST PUBLIC MORALS

Zakharova Olha Valeriivna,
Applicant (Dnipropetrovsk State
University of Internal Affairs,
Dnipro, Ukraine)

In the article on the basis of the analysis of scientific achievements of scientists and special investigations aimed at studying the peculiarities of the application of administrative liability measures, the concept is defined and the essence of such liability for the violation in the sphere of public morality protection is clarified.

Taking into account the signs of administrative liability, three reasons are set out:

- 1) normative, that is, the system of norms that govern it;
- 2) actual, that is, an act of a particular subject that violates legal requirements protected by administrative sanctions (administrative violation);
- 3) procedural, that is, the act of the competent entity on imposing a specific penalty for a particular administrative violation. For real responsibility it is necessary that there are all three grounds and in such a sequence.

The analysis allowed to formulate signs of administrative responsibility for offenses against public morality that distinguish it from other similar types, among which it is that: it is a form of legal responsibility, the essence of which is the duty of the offender to undergo the established rules of law the measures of coercion and influence, while for the acts the offender meets the law and this responsibility differs from the moral, where the main measure of assessment of behavior is the shame and conscience of man, as well as his imagination spare of good and evil; defined as КУрАР, as well as laws of Ukraine; comes solely for the commission of an administrative offense by an individual; is applied by a legally defined

circle of authorized persons; comes in the form of one or more administrative punishments, both primary and secondary; provides for the prosecution only with the observance of established procedures; an act against public morality can be expressed both in the form of action and inaction; the lack of a legally established list of administrative offenses against public morality, since the rules containing sanctions for committing such unlawful acts are located in different chapters of the current KUpAP; given the public harmfulness of these offenses, the types and sizes of sanctions used for their commission remain inadequate.

The combination of these features made it possible to formulate the definition of administrative liability for offenses against public morality as a form of legal liability, provided by the rules of administrative law, which comes for the perpetrator to commit an administrative offense, which infringes on the system of socially determined, socially necessary and moral and ethical norms and rules of lawful conduct. It is applied by the authorized bodies (officials) in the form of administrative punishments with obligatory regulatory compliance procedures.

Key words: public morality, protection of public morals, administrative coercion, administrative liability, administrative penalty, peculiarities, offenses.

Постановка проблеми. Можливості громадян у реалізації закріплених у Конституції України прав і свобод на сучасному етапі розбудови правової держави значно розширені. Водночас динаміка глобалізаційних процесів, формування нової системи суспільних орієнтирів спричинили наростання негативних тенденцій нехтування громадянами етичних норм, відмови від традиційних моральних і духовних орієнтирів.

Внаслідок нівелювання духовних, моральних і сімейних цінностей та пропагування через ЗМІ алкоголю, паління, аморальності, насилля, всездозволеності за останні роки в Україні катастрофічно посилюються негативні явища в суспільстві, які викликають серйозну тривогу за майбутнє держави та майбутнє нинішнього покоління.

Дані судової статистики, адміністративно-юрисдикційної практики і діяльності Уповноваженого з прав людини підтверджують, що випадки порушення основних прав і свобод громадян не є рідкістю в сучасній Україні. Тому в боротьбі з протиправними посяганнями на права і свободи громадян надзвичайно важливим є застосування адекватних заходів примусу, зокрема використання потенціалу адміністративної відповідальності.

Попри наявність численних правових актів, спрямованих на зміцнення моральності в суспільстві та утвердження здорового способу життя, усунення реальних і потенційних загроз національній безпеці у гуманітарній сфері через виключення проявів моральної та духовної деградації суспільства, запровадження різних експертно-оціночних механізмів у цій сфері ще не здатне саме по собі забезпечити необхідну державі та суспільству поведінку відповідних суб'єктів. Дедалі більше зростає кількість вчинюваних адміністративних деліктів, поглиблюються тенденції демонстративної зневаги до норм моралі та права, а це свідчить про певну «адаптацію суспільства», своєрідне «звикання населення» до цих антигромадських проявів, що робить їх ніби «звичними», «соціально-схвалюваними» або принаймні «не засуджуваними» в суспільстві. Водночас адекватних механізмів адміністративно-правової охорони суспільної моралі в Україні дотепер не вироблено. Усе це переконує в необхідності запровадження адекватних заходів протидії таким негативним явищам. При цьому держава має володіти певним арсеналом примусових заходів, спрямованих, по-перше, на недопущення завдання шкоди охоронюваним інтересам суспільства, а по-друге, на припинення порушень законодавства у сфері охорони суспільної моралі та притягнення винних у таких діях осіб до юридичної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зауважити, що проблеми застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення чинного законодав-

ства постійно перебувають у центрі уваги відомих учених-адміністративістів, зокрема таких: О.М. Бандурки, В.М. Бевзенка, Д.М. Бахраха, К.С. Бельського, Ю.П. Битяка, В.В. Галуцька, В.М. Гаращука, І.С. Гриценка, Т.О. Гуржія, Р.А. Калюжного, С.В. Ківалова, Т.О. Коломоець, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, С.Ф. Константінова, М.В. Лошицького, Р.С. Мельника, С.О. Мосьондза, В.Я. Настюка, В.І. Олефіра, Д.В. Приймаченка, Ю.М. Старилова, Ю.О. Тихомирова, М.М. Тищенко, О.І. Харитоновой, Х.П. Ярмача та інших. Окремі питання досліджуваної теми розглядаються в межах дисертацій Н.Б. Новицької [1] та В.О. Морозової [2]. Водночас аналіз наукових доробків учених засвідчує, що спеціальних досліджень, спрямованих на вивчення особливостей застосування заходів адміністративної відповідальності саме у сфері захисту суспільної моралі в Україні, замало, зазначена тематика не була повноцінно вивчена в теоретико-методологічних роботах з адміністративного права. Тим більше, що вказана праця В.О. Морозової була виконана навіть до прийняття Закону України «Про захист суспільної моралі».

Мета статті полягає у необхідності визначення поняття, з'ясування сутності та особливостей адміністративної відповідальності за правопорушення проти суспільної моралі.

Виклад основного матеріалу. Важливим інститутом адміністративного права, однією з форм забезпечення охоронюваних законодавством суспільних відносин і різновидом юридичної відповідальності, що сприяє досягненню мети запобігання правопорушенням та забезпечення громадського порядку, є адміністративна відповідальність.

Попри наявність досить великої кількості підходів до розгляду поняття «адміністративна відповідальність», єдиного трактування в доктрині сучасного адміністративного права названий термін поки не отримав, що зумовлено його залежністю від «юридичної відповідальності», яка також трактується в правовій літературі неоднозначно. Одні автори зводять її тільки до різновиду санкцій, інші під нею мають на увазі сам процес їх застосування. Треті представляють її у вигляді охоронних правовідносин, що виникають між порушником і державними органами. Проте у всіх випадках юридична відповідальність – це специфічний обов'язок терпіти позбавлення особистого або матеріального характеру за вчинене правопорушення відповідно до санкції порушеної норми права.

Вченими підкреслюється, що «вона спирається на державний примус, на особливий апарат; це – конкретна форма реалізації санкцій, передбачених нормами права; настає за вчинення правопорушення і пов'язана з громадським осудом; виражається в певних негативних наслідках для правопорушника типу особистого, майнового, організаційно-фізичного характеру; втілюється в процесуальній формі [3]. Зазначені ознаки юридичної відповідальності є обов'язковими: відсутність хоча б одного з них свідчить про відсутність юридичної відповідальності і дає змогу відмежовувати її від інших правових і неправових категорій» [4].

Сучасна правова наука визнає дві підстави юридичної відповідальності: перша – закон як правова підстава; друга – саме правопорушення, тобто адміністративний проступок, дисциплінарний проступок, злочин, інакше кажучи – фактична підстава, яка приводить у рух усю структуру юридичної відповідальності.

Юридична відповідальність незмінно виступає як одна із складових частин, форм або різновидів соціальної відповідальності. Остання розуміється як «така специфічна властивість суспільних відносин, що проявляється в діяльності людини і виражається в усвідомленні або можливості усвідомлення нею соціально значимих наслідків вчинення того чи іншого вчинку» [5, с. 81].

Поряд з юридичною відповідальністю соціальна відповідальність містить також моральну, політичну і багато інших форм або різновидів відповідальності. Однак

юридична відповідальність – один з основних інститутів, який опосередковує охоронну функцію права. Тому традиційно вона розглядається як один із видів негативної реакції держави на правопорушення.

Отже, у вітчизняній і зарубіжній юридичній літературі немає спільної думки про сутність і зміст, а тим більше – про єдине визначення юридичної відповідальності. В одних випадках вона розуміється як «міра державного примусу, заснована на юридичному і громадському осуді поведінки правопорушника і виражається у встановленні для нього певних негативних наслідків у формі обмежень особистого і майнового порядку» [6, с. 314–318]. В інших випадках вона трактується як «регламентовані нормами права суспільні відносини між державою в особі її спеціальних органів і правопорушником, на якого покладається обов'язок зазнавати відповідні несприятливі наслідки за вчинене правопорушення» [7, с. 332]. Юридичну відповідальність прийнято розглядати як обов'язок особи зазнавати заходів державного впливу (санкцій) за вчинене правопорушення [8].

Беручи за основу критерій застосування до правопорушника передбачених санкцією юридичної норми заходів примусу, що мають вираження у формі «позбавлень» особистого, організаційного або майнового характеру [9, с. 418], юридична відповідальність поділяється на адміністративну, кримінальну, цивільно-правову та дисциплінарну. Отже, фізичні та юридичні особи, винні в порушенні законодавства про охорону суспільної моралі, притягуються у встановленому порядку до тієї чи іншої відповідальності [10, с. 36–40].

Серед перелічених видів юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону суспільної моралі особливе місце, перш за все, належить адміністративній відповідальності. Вона являє собою важливий засіб забезпечення законності в цій сфері суспільних відносин, що досягається шляхом як застосування адміністративно-правових санкцій до порушників чинного законодавства, так і запобігання відповідного виду порушенням.

Попри те, що більшість наукової спільноти адміністративну відповідальність розглядає як складник адміністративного примусу, ототожнюючи вказані категорії [11, с. 9–13], деякі вчені констатують, що «оцінка адміністративної відповідальності через державний примус не конкретизує, про яку форму примусу йдеться – психічну або фізичну», а як наслідок «... цілісного уявлення про державний примус як суть юридичної відповідальності взагалі та адміністративної зокрема не складається» [12, с. 27]. Прихильником вищевказаної теорії також є І.А. Галаган, який, розглядаючи вже категорію адміністративної відповідальності як вид юридичної відповідальності, стверджував, що «... під інститутом адміністративної відповідальності розуміється сукупність адміністративно-матеріальних і адміністративно-процесуальних норм, які регулюють суспільні відносини, пов'язані із здійсненням компетентними органами і посадовими особами своїх повноважень щодо безпосереднього встановлення факту і складу адміністративного проступку, особистості винного і застосування до нього конкретного стягнення (або звільнення невинного від нього), а також відносини, пов'язані із процедурою порушення і розгляду справ, винесенням, оскарженням, переглядом і виконанням рішень про стягнення» [13]. Однак зазначена концепція отримала критичну оцінку в науковому світі, що підтверджується наведенням ряду контраргументів на її адресу, як-от думка, висловлена С.С. Алексєєвим: «... в рамках охоронних правовідносин здійснюється не тільки покарання (заходи відповідальності), а й специфічні заходи захисту, тобто охоронні правовідносини – категорія більш емна і широка, ніж категорія юридичної відповідальності» [14].

Підхід С.С. Алексєєва є цілком правильним, адже відображає суть адміністративної відповідальності за порушення норм суспільної моралі. Тобто такий різновид юридичної відповідальності переслідує мету не лише покарання, але й здійснення

охоронних і виховних заходів. Інакше кажучи, адміністративна відповідальність виступає специфічною формою негативного реагування з боку держави на відповідну категорію адміністративних проступків [15, с. 153].

Поняття адміністративної відповідальності синтезує два основні підходи до визначення її сутності: перший характеризує адміністративну відповідальність як об'єктивну категорію, що представляє реакцію держави на адміністративне правопорушення; другий – як суб'єктивно-особистісну категорію, що характеризує її як сукупність прав та обов'язків особи, яка притягається до відповідальності.

З об'єктивного боку адміністративна відповідальність сприймається як специфічний вид правоохоронної діяльності, що передбачає сукупність дій компетентних органів (посадових осіб), які відображають реакцію держави на адміністративне правопорушення, а також дій, що мають негативні наслідки для правопорушника у вигляді адміністративного покарання.

У суб'єктивно-особистісному розумінні адміністративна відповідальність визначається як специфічне становище правопорушника, який поряд із відчуттям застосування на собі адміністративно-примусових заходів реалізує процесуальні права на дачу пояснення по суті порушення, справедливу і об'єктивну оцінку компетентним органом вчиненого діяння і коректне з правової та моральної позицій застосування до нього адміністративного покарання.

За вчинення правопорушень досліджуваної категорії адміністративна відповідальність становить регламентовані нормами адміністративного права відносини між, з одного боку, порушником вимог чинного законодавства у сфері охорони суспільної моралі та, з іншого боку, державою в особі того чи іншого компетентного органу щодо скоєного протиправного діяння (дії чи бездіяльності), що завдає шкоди суспільній моралі.

Правопорушення у сфері суспільної моралі містять як злочини, передбачені відповідними нормами Кримінального кодексу України, так і адміністративні проступки. Найбільш суспільно небезпечними діяннями, що посягають на суспільну мораль, є злочини. Зокрема, гл. XII Кримінального кодексу України «Злочини проти громадського порядку та моральності» передбачено кримінальну відповідальність за вчинення таких діянь.

Адміністративна відповідальність настає за вчинення діянь, що завдають шкоди суспільній моралі, у випадках і на підставах, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення та іншими законами, котрі передбачають адміністративну відповідальність. Суб'єктами адміністративної відповідальності за правопорушення, що посягають на суспільну мораль, є фізичні особи – як громадяни, так і посадові особи.

Чинне адміністративне законодавство України передбачає адміністративну відповідальність за декілька видів адміністративних правопорушень у сфері охорони суспільної моралі, серед яких, зокрема, можна виділити такі: жорстоке поводження з тваринами (ст. 89 КУпАП), порушення вимог законодавства про охорону культурної спадщини (ст. 92 КУпАП), дрібне хуліганство (ст. 173 КУпАП), куріння тютюнових виробів у заборонених місцях (ст. 175-1 КУпАП), розпивання пива, алкогольних, слабоалкогольних напоїв у заборонених законом місцях або поява у громадських місцях у п'яному вигляді (ст. 178 КУпАП), доведення неповнолітнього до стану сп'яніння (ст. 180 КУпАП), порушення порядку перебування дітей у закладах, у яких провадиться діяльність у сфері розваг, або закладах громадського харчування (ст. 180-1 КУпАП), азартні ігри, ворожіння в громадських місцях (ст. 181 КУпАП), заняття проституцією (ст. 181-1 КУпАП), невиконання батьками або особами, які їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей (ст. 184 КУпАП).

З урахуванням того, що чинне адміністративне законодавство не містить дефініції «адміністративна відповідальність», в юридичній літературі застосовуються визначення, сформульовані в теорії адміністративного права, якою напрацьовано різні підходи до розуміння сутності й розкриття змісту адміністративної відповідальності.

За визначенням, яке запропоновано В.О. Морозовою, адміністративна відповідальність за правопорушення проти громадської моралі – це застосування до осіб, які вчинили адміністративні проступки (порушення громадської моралі), адміністративних стягнень, що тягнуть за собою для цих осіб негативні наслідки майнового, морального, особистого чи іншого характеру і накладаються уповноваженими на те органами чи посадовими особами на підставах і у порядку, встановлених нормами адміністративного законодавства [2, с. 9]. Аналогічне визначення адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері охорони суспільної моралі надають О.В. Негодченко [16, с. 203–204] та І.А. Галаган [17].

З урахуванням ознак адміністративної відповідальності можна виділити три її підстави: 1) нормативну, тобто систему норм, що її регулюють; 2) фактичну, тобто діяння конкретного суб'єкта, який порушує правові приписи, що охороняються адміністративними санкціями (адміністративне порушення); 3) процесуальну, тобто акт компетентного суб'єкта про накладення конкретного стягнення за конкретне адміністративне порушення. Для настання реальної відповідальності необхідно, щоб були всі три підстави і саме в такій послідовності.

Перш за все, повинна бути норма, що встановлює обов'язок і санкцію за її невиконання. Потім може виникнути фактична підстава – протиправне діяння. За наявності норми і діяння, яке її порушує, уповноважений суб'єкт у встановленому законом порядку має право визначити стягнення за адміністративне правопорушення. Фактичною підставою для настання адміністративної відповідальності є порушення правових норм, що охороняються адміністративними санкціями, – адміністративне порушення (адміністративний делікт).

Отже, якщо основні ознаки та юридична характеристика адміністративного правопорушення знаходять своє пряме відображення в ст. 9 Кодексу України про адміністративні правопорушення, то сформульованого офіційного (легального) визначення адміністративної відповідальності, так само як і у сфері захисту суспільної моралі, в чинному адміністративно-деліктному законодавстві дотепер не представлено. Хоча безсумнівним є те, що групі адміністративних правопорушень, яка аналізується, властиві всі загальні ознаки адміністративного правопорушення, серед яких такі: адміністративна протиправність, суспільна небезпечність (шкідливість), адміністративна караність і винність.

Висновки. Отже, проведений аналіз дає змогу сформулювати ознаки адміністративної відповідальності за правопорушення проти суспільної моралі, які вирізняють її від інших схожих видів, серед яких, зокрема, такі:

по-перше, являє собою вид юридичної відповідальності, суть якої полягає в обов'язку правопорушника зазнавати встановлені нормами права заходи примусу і впливу, при цьому за свої діяння правопорушник відповідає перед законом, і цим така відповідальність відрізняється від моральної, де основним мірилом оцінки поведінки є сором і совість людини, а також його уявлення про добро і зло;

по-друге, визначається як КУпАП, так і законами України;

по-третє, настає виключно за вчинення фізичною особою адміністративного правопорушення;

по-четверте, застосовується законодавчо визначеним колом уповноважених осіб;

по-п'яте, настає у вигляді одного або декількох адміністративних покарань як основного і додаткового (наприклад, відповідно до ст. 181 КУпАП за участь в організованих без дозволу азартних іграх (карти, рулетку, «наперсток» та інші) на гроші, речі та інші цінності передбачається адміністративне покарання у вигляді попередження або накладення штрафу з конфіскацією грального приладдя, а також грошей, речей та інших цінностей, що є ставкою у грі, або без такої);

по-шосте, передбачає притягнення до адміністративної відповідальності тільки з дотриманням встановлених процедур;

по-сьоме, діяння проти суспільної моралі може виражатися як у формі дії, так і бездіяльності;

по-восьме, відсутність законодавчо закріпленого переліку складів адміністративних проступків проти суспільної моралі, адже норми, що містять санкції за вчинення таких протиправних діянь, розташовано у різних главах чинного КУпАП;

по-дев'яте, з огляду на суспільну шкідливість зазначених проступків неадекватними залишаються види та розміри санкцій, застосовуваних за їх скоєння.

Сукупність зазначених ознак дає можливість сформулювати визначення адміністративної відповідальності за правопорушення проти громадської моралі як виду юридичної відповідальності, передбаченого нормами адміністративного права, що настає за вчинення винною особою адміністративного правопорушення, яке посягає на систему соціально зумовлених, суспільно необхідних і морально етичних норм і правил правомірної поведінки, застосовується уповноваженими органами (посадовими особами) у вигляді адміністративних покарань з обов'язковим дотриманням нормативно встановлених процедур.

Список використаних джерел:

1. Новицька Н.Б. Правові основи захисту суспільної моралі в інформаційній сфері України: теорія та практика: дис. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.07. Ірпінь: Університет державної фіскальної служби України, 2016. 454 с.
2. Морозова В.О. Адміністративна відповідальність за правопорушення проти громадської моралі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Ірпінь, 2003. 20 с.
3. Понятие и признаки юридической ответственности. URL: http://pravo.studio/gosudarstva-prava_1066-teoriya/ponyatie-priznaki-yuridicheskoy-82205.html.
4. Теория государства и права: курс лекций / Под ред. Н.И. Матузова и А.В. Малько. 2-е изд., перераб. и доп. М.: «Юристъ», 2001. 776 с.
5. Атоян А.Р. Административная ответственность в системе юридической ответственности юридических лиц. Право и управление. XXI век. 2012. № 3. С. 80–87.
6. Иоффе О.С., Шаргородский М.Д. Вопросы теории права. М.: «Госюриздат», 1961. 380 с.
7. Общая теория права / Отв. ред. А.С. Пиголкин. 2-е изд., испр. и доп. М.: Изд-во МГТУ им. Н.Э. Баумана, 1998. 384 с.
8. Алексеев С.С. Проблемы теории права: курс лекций: в 2 т. Свердловск, 1972. Т. 1: Основные вопросы общей теории социалистического права. 396 с.
9. Теория государства и права: учебник / Под ред. В.М. Корельского, В.Д. Перевалова. М.: «ИНФРА-М-НОРМА», 1997. 570 с.
10. Хавронюк М. До питання про дію законів, що встановлюють юридичну відповідальність. Підприємцтво. Хозяйство и право. 1998. № 4. С. 36–40.
11. Агеев А.А. Определение понятия «Административная ответственность» в доктрине административного права». Вестник РУДН. Серия: «Юридические науки». 2015. № 4. С. 9–13.
12. Административная ответственность в российском праве: современное осмысление и новые подходы: монография. М.: «Юр. Норма», НИЦ ИНФРА-М, 2012. 480 с.
13. Галаган И.А. Административная ответственность в СССР. Процессуальное регулирование: монография. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1976. 198 с.
14. Алексеев С.С. Теория права. М.: Издательство «БЕК», 1995. 320 с.
15. Адміністративне право України: підручник. К.: «Істина», 2010. 480 с.
16. Негодченко О.В. Сутність та підстави адміністративної відповідальності за правопорушення проти громадської моралі. Право і суспільство. 2014. № 3. С. 198–204.
17. Галаган И.А. Административная ответственность в СССР (Государственное и материально-правовое исследование). М., 1987. 180 с.